

Abstract

Horobetc Viktoria, Dzublenco Iryna (Kyiv). The activities of the Polish Tourist Organization as an example of the successful advertising in the international tourism

The activities of the Polish Tourist Organization as part of the recreational and tourist complex in Poland during the late XX – early XXI century is studied. The basic features of the successful advertising campaign that helped Poland to strengthen significantly its position in the international tourism.

Keywords: Polish Tourism Organization, international tourism, image, advertising campaign, the tourism product.

УДК 94:327.82 “1977/1979”

Віктор ЛУЩАК
(м. Київ)

**«Близькосхідне Локарно»:
Кемп-Девідський мирний процес 1977-1979 рр.**

Розглядаються передумови, причини і перебіг процесу врегулювання арабсько-ізраїльського конфлікту на Близькому Сході у 1970-х рр. Автор називає Кемп-Девідську угоду прикладом компромісу і взаємних гарантій його учасників, продовженням тенденції до персоніфікації міжнародних відносин.

Ключові слова: Палестина, арабсько-ізраїльський конфлікт, Ізраїль, Єгипет, Кемп-Девідська угода, Анвар Садат, Менахім Бегін.

Науковий керівник – *Гончар Юлія Борисівна*, доцент кафедри всесвітньої історії Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, кандидат історичних наук

Мирний договір між Єгиптом і Ізраїлем 1979 р., що став наслідком так званого «Кемп-Девідського процесу», є одним з яскравих прикладів успішної компромісної угоди, що мала подібно до Локарнських договорів характер взаємних гарантій їх учасників. Єгипетсько-ізраїльський мир продовжив тенденцію персоніфікації міжнародних відносин, започатковану після Першої світової війни.

Головним наслідком Кемп-Девіда стало набуття Ізраїлем суб'єктності в близькосхідному регіоні та вихід із абсолютної ізоляції. Компроміс полягав у виводі ізраїльських військ в обмін на визнання та гарантії безпеки кордо-

нів держави Ізраїль Єгиптом, подібно тому як на Локарно було забезпечено безпеку західних кордонів Німеччини.

Підсумком будь-якого військового конфлікту є переговорний процес, для подальшого підписання перемир'я або мирного договору. Практика таких мирних договорів, особливо у XX столітті, носила суперечливий характер, адже, зазвичай, в положеннях договорів вже закладався привід для майбутнього конфлікту. Успішні угоди – це завжди результат компромісу з обох боків. Хоча це не означає, що вони розв'язують усі існуючі протиріччя, але такі угоди мають характер взаємних гарантій їх учасників.

Яскравим прикладом такого договору є Локарнські угоди 1925 р., що стали результатом компромісної позиції державних діячів Німеччини та Франції – Густава Штреземана та Арістиди Бріана, і дозволили зняти напругу у франко-німецьких відносинах. У більш близький історичний проміжок часу до успішних компромісних угод слід, безумовно, віднести Кемп-Девідську угоду 1979 р., яка стала можливою лише як результат компромісу між президентом Єгипту Анваром Садатом та прем'єр-міністром Ізраїля Менахемом Бегінім.

Ця етапна подія у близькосхідних міжнародних відносинах привертала й привертає увагу дослідників різних напрямків і сформувала історіографічний дискурс щодо інтерпретації передумов і переваг для учасників процесу. Існує цілий спектр оцінок: від конспірологічних версій змови та ключової ролі американських доларів до глибокого аналізу мотивацій ізраїльського та єгипетського лідерів. Цій проблемі присвячені спеціальні праці А. Кислова [6], А. Захарова та О. Фомина [5], В. Ефимова [4].

Дана стаття є спробою неупередженого та комплексного аналізу об'єктивних та особистісних чинників, які створили можливості для єгипетсько-ізраїльського сепаратного мирного договору 1979 р.

Із закінченням Другої світової війни Близький Схід перетворився на територію регіональних перманентних конфліктів, які не припиняються і в наш час. Центральним та наймасштабнішим із цих конфліктів є арабсько-ізраїльський. Початком військової конфронтації став 1948-й – рік утворення держави Ізраїль. Жодна арабська країна не визнала існування єврейської держави, більшість із них – не визнають і досі.

Показово, що Перша арабо-ізраїльська війна почалась наступного дня після проголошення утворення держави єврейського народу. Після того як Бен-Гуріон 14 травня 1948 р. оголосив про створення держави Ізраїль, війська країн арабської ліги: Єгипту, Йорданії, Сирії й Лівану почали воєнні дії проти Ізраїлю. Війну «сіоністам» оголосили Саудівська Аравія і Ємен. На мирних переговорах 1949 р. на грецькому Родосі, делегати арабських країн спілкувались із ізраїльською делегацією лише через представників ООН. Ці

факти доводили абсолютне невизнання нового суб'єкта близькосхідної політики арабським ісламським світом.

Основними учасниками арабсько-ізраїльського протистояння виступали арабські країни на чолі із Єгиптом й Ізраїль, якого підтримував західний демократичний світ на чолі із США. Єгипет, особливо після державного перевороту 1952 р. і початку президентства Гамалія Насера, очолив боротьбу проти «сіоністських окупантів». Г. Насер став визнаним ідеологом та борцем за реалізацію ідеї панарабської єдності, лідером в арабському світі. Саме за його ініціативи у 1964 р. була утворена Організація Звільнення Палестини (ОЗП). Спочатку головною метою ОЗП було руйнування держави Ізраїль методами партизанської війни, диверсій і терору, але пізніше вона дещо реформувалася, й офіційно основною ціллю було проголошено створення арабської Палестинської держави поруч з Ізраїлем [9, с. 112] Однак від ідеї знищення Ізраїлю ОЗП офіційно не відмовилася. В Каїрі розташовувалась штаб-квартира як Ліги арабських держав (утворена у 1945 р.), так і Організації звільнення Палестини.

Єгипет мав найсильнішу армію, на озброєнні якої, була найновітніша військова техніка. Ключову роль в реорганізації та модернізації єгипетської армії зіграв Радянський Союз, з яким Єгипет встановив військово-економічні зв'язки, починаючи із 1955 р.

Ізраїль, який був оточений з усіх боків ворогами, взяв курс на збереження і захист власної незалежності будь-якою ціною. Ізраїльська оборонна армія, утворена через два тижня після початку Першої арабо-ізраїльської війни 1948-1949 рр., також було оснащена найновішою технікою, яка закуплялась за кошти американців у самих американців, або постачалась ними безпосередньо. Деяких видів озброєння не отримували навіть країни-учасники НАТО.

Але попри фінансову й військову допомогу з боку США та СРСР і лобіювання на засіданнях РБ ООН позицій відповідно євреїв та арабів, офіційну участь у бойових діях війська наддержав не брали. Це є особливістю даного протистояння, так як в умовах Холодної війни без активної участі СРСР та США не проходив жоден локальний конфлікт (Корея, В'єтнам, Камбоджа та ін.).

США були зацікавлені в стабільності в регіоні, проте вони в жодному разі не допустили б зняття арабо-ізраїльської напруги, за рахунок знищення єврейської держави, так як вона була їхнім форпостом на Близькому Сході. СРСР підтримував Єгипет й арабські країни у їх боротьбі із, так званим, «окупантом», виходячи із контексту Холодної війни та розподілу сфер впливу. Але в знищенні Ізраїлю «Країна Рад» теж, на нашу думку, не була зацікавлена. Тому, що військово-економічна співпраця із арабами була єдиним інструментом впливу СРСР на Близькому Сході відповідно, якщо буде знище-

ний Ізраїль або підписаний мирний договір, який урегулює конфлікт, потреба у радянській зброї зникне, а з нею і можливість педалювати зовнішню політику, зокрема Єгипту. Тому Радянський Союз був зацікавлений в постійному тліючому конфлікті та не ініціював спроб мирного вирішення протиріч.

Спроби близькосхідного урегулювання мали місце протягом усього періоду протистояння, але небажання конфронтуючих сторін йти на компроміс, зводило їх нанівець. Для прикладу варто вказати Резолюція РБ ООН № 242 від 22 листопада 1967 р., тобто по-закінченню провальної для арабів Шестиденної війни [7, с. 85]. Логічним продовженням міжнародних спроб урегулювання була дипломатична місія шведського дипломата Яррінга (відповідно до п. 3 резолюції РБ ООН № 242 він був спеціальним представником) [1]. Останньою мирною ініціативою перед Кемп-Девідом був план урегулювання американського держсекретаря Вільяма Роджерса (1969-1973 рр.) [7, с. 92].

Зазначені спроби та проекти сприяння початку мирного процесу були відхилені усіма сторонами протистояння. По-перше, в цих проектах не було виокремлено палестинської проблеми; по-друге, акцент робився на компромісній формулі – «територія в обмін на мир і визнання», але протиріччя викликало питання послідовності цих дій. Ізраїль наполягав на першочерговому виконанні другої частини – початку мирного діалогу, пояснюючи, що окуповані території – гарант безпеки їх кордонів; натомість арабська сторона вимагала спочатку виведення військ із Синайського півострова та повернення Сектора Гази, Західного берегу Йордану та Голанських висот. Потретьє, перепорою до імплементації державами резолюції №242 та інших мирних ініціатив стала Хартумська декларація, прийнята арабськими державами у кінці серпня 1967 р., у якій декларувався принцип трьох «Ні»: «Ні – миру з Ізраїлем! Ні – визнанню Ізраїля! Ні – переговорам з Ізраїлем!» [9, с. 154].

Незважаючи на всі дипломатичні спроби урегулювання протиріч – для того, щоб кемп-девідський процес був розпочатий потрібні були певні міжнародні й внутрішньополітичні умови.

Зрештою, в 1973 р. постійно тліючий близькосхідний конфлікт знову переріс в військове протистояння – Четверту арабо-ізраїльську війну або «Війну Судного дня». Формально у цій війні не було переможців і переможених, але саме її наслідки пробили стіну непоступливості й принциповості у протистоянні двох націоналізмів. Вона зробила очевидною для Ізраїлю та Єгипту безперспективність військового протистояння.

Ізраїльський уряд розумів, що арабські країни все більше і більше додають у тактиці ведення війни, військовій підготовці солдатів, озброєних сучасною технікою і наступний спалах бойових дій може коштувати для них

найціннішого, що так важко і довго виборювали «сіоністи» – Держави Ізраїль. Відповідно – мир із найбільшою арабською державою – Єгиптом, мав зменшити військову потугу арабського блоку в технічному й людському ресурсі та вивести Ізраїль із повної ізоляції на Близькому Сході [6, с. 121].

Єгипет, в ході постійних війн, був економічно виснажений. Основний вектор видатків був направлений на військовий сектор, особливо за президентства Гамалія Насера (половина держбюджету). Подальший соціально-економічний розвиток країни був неможливим в умовах війни. Мир із Ізраїлем був вигідним, так як він гарантував покращення відносин із США, що в свою чергу означало фінансові інвестиції в економіку. Символічно, що 14 березня 1976 р. президент АРЕ Анвар Садат вніс до Народних зборів АРЕ пропозицію про припинення дії Договору про дружбу і співробітництво між СРСР і АРЕ від 27 травня 1971 р. Пропозиція була прийнята [3].

Важливого значення для формування передумов для початку мирного процесу стала ситуація на паливному ринку. Адже 16 жовтня 1973 р., під час «Війни Судного дня», в Кувейті десять основних країн-виробників нафти – Ірак, Кувейт, Катар, Алжир, Лівія, Бахрейн, Єгипет, Саудівська Аравія і Сирія — вирішили скоротити видобування нафти на своїх територіях на 5 % порівняно з минулим місяцем, а крім того скорочувати щомісяця на 5 % експорт у недостатньо дружні країни до того часу, доки «території, окуповані Ізраїлем, не будуть повернені їх законним власникам» [10].

У капіталістичних країнах спостерігалась значна нестача пального для оптового і роздрібного споживача і збільшилась ціна на нього. Особливих збитків зазнали США, де вся військова техніка залежала від близькосхідної нафти. Тому американський уряд як і його європейські союзники, виходячи в основному із економічних мотивів, були зацікавлені у мирі на Близькому Сході. Це стало, на нашу думку, безумовним стимулом до активізації ролі США у близькосхідному врегулюванні.

У 1976 р. на президентських виборах у США перемогу здобув демократ Джиммі Картер. На президентство Дж. Картера припав «зліт цін на нафту». Американський президент розумів, що політична стабільність у близькосхідному регіоні стане гарантом сприятливої нафтової політики ОПЕК, тому були мобілізовані всі політичні сили для знаходження шляхів примирення Ізраїлю із арабськими країнами [8, с. 57].

На наше переконання, вирішального значення для можливості початку мирного діалогу стали внутрішньополітичні зміни, що відбулись впродовж 1970-х рр. у Єгипті та Ізраїлі. У 1970 р. помирає другий єгипетський президент, авторитетний лідер в арабському світі – Гамаль Насер. На зміну йому приходить менш популярний один із лідерів «Вільних офіцерів» – Анвар Садат. Новий курс А. Садата був побудований на контрасті з тими засадами, що були закладені в теорію та практику політики Г. Насера. Від арабського

націоналізму А. Садат перейшов до націоналізму єгипетського, проголосивши своє головне гасло – «Єгипет понад усе!». «Єгипет, по-перше, Єгипет, по-друге, Єгипет, по-третє», - любив говорити президент [3].

Повернення Синаю було головним мотивом розв'язання Четвертої арабо-ізраїльської війни, таким чином, єгипетський президент демонстрував, що національні інтереси для нього стоять вище загальноарабських. Війна не вирішила територіальних питань, але вона повернула статус-кво в регіоні, ареол непереможності ізраїльської армії був знятий, була відстояна гордість арабів, яка була підірвана в ході Шестиденної війни за президенства Г. Насера. А. Садат поступово змінює вектор зовнішньополітичної орієнтації з СРСР на США: вивід у 1972 р. із Єгипту радянського військового контингенту та денонсування в 1976 р. радянсько-єгипетського договору [5, с. 165]. Дані політичні рішення сприяли відновленню дипломатичних зв'язків із США – в країну почали надходити такі важливі для економічного підйому інвестиції. З того часу Анвар Садат почав прислухатись до усіх порад американського президента, в тому числі – підписання миру із Ізраїлем.

Кадрові ротації відбулись в цей період й в Ізраїлі. Після «Війни Судного дня» прем'єр-міністр Голда Меєр подала у відставку, разом з нею повноваження склав увесь уряд. В результаті до складу уряду вперше почали потрапляти представники не лівих партій. У 1977 р. на парламентських виборах в Ізраїлі переміг правий блок Лікуд, з його лідером Менахімом Бегіном [8]. До приходу до влади Менахіма Бегіна в суспільстві побутувала думка, яка акцентувалась політичними опонентами, що його прихід до влади підірве не тільки шанси на встановлення миру з арабами, а взагалі призведе до нової війни; що він є загрозою ізраїльській демократії та конституційному режиму. Але все вийшло із точністю до навпаки: з початком прем'єрства Менахім Бегін взяв курс на досягнення миру з Єгиптом, як метод усунення абсолютної загрози можливості знищення держави Ізраїль [8].

Дана позиція була неочікуваною, так як усі в Ізраїлі та на Заході знали М. Бегіна як радикального націоналіста (він очолював організацію, яка в 1936 р. здійснила теракт в готелі «Цар Давид»), який не зник йти на поступки – ним було відхилено всі проекти мирного урегулювання. Тому той факт, що заради національних інтересів та миру на Близькому Сході, він поступився своїми ідеологічно-політичними переконаннями, говорить про нього як про відповідального та розважливого державного діяча.

Саме Менахім Бегін став ініціатором переговорів з президентом Єгипту А. Садатом. Діалог із Єгиптом почався відразу після формування уряду Лікуда в 1977 р. Прем'єр-міністр через американських конгресменів запросив єгипетського колегу в Єрусалим. Той наполягав на офіційному запрошенні, і воно було надіслано. Крім того, М. Бегін публічно виступив з наступною промовою: – «Громадяни Єгипту! 29 років триває між нами трагічний і не-

потрібний конфлікт...Чотири ізраїльсько-єгипетські війни пролили багато крові. ... Ми простягаємо вам руку дружби, і це не слабка рука. У випадку війни ми в черговий раз зможемо захистити себе. Так... давайте побудуємо нові відносини дружби й чесного співробітництва» [3].

У жовті 1977 р. відбувся історичний візит Анвара Садата до Єрусалиму. Де за трибуною в Кнесеті він зазначив: «Дозвольте нам покласти кінець війнам, дозвольте нам змінити життя на міцній основі правди... Мир набагато більше цінний, чим частина землі ... так не буде ж тут більше ніколи війн» [3]. Як підсумок зустрічі було прийнято рішення про продовження двосторонніх переговорів.

Дії єгипетського президента розцінили в арабському світі як зраду ісламу і доктрини панарабізму. І, як відповідь, у грудні 1977 р. арабськими країнами був утворений «Фронт стійкості та протидії», на з'їздах якого було прийнято рішення розірвати політичні та економічні зв'язки із «капітулянтським режимом Садата» [4, с. 187].

Далі події в єгипетсько-ізраїльських відносинах розвивались динамічніше, завдяки посередництву США. Джиммі Картер рішуче прискорив діалог між Єгиптом та Ізраїлем, запросивши ізраїльського прем'єр-міністра М. Бегіна та єгипетського президента А. Садата в свою заміську резиденцію в Кемп-Девіді. Після тринадцятиденних переговорів, у яких Дж. Картер, як посередник, відігравав одну із ключових ролей, 17 вересня 1978 р. було підписано два важливих документи [4, с. 201].

За першим документом – «Рамки миру на Близькому Сході», передбачалося надання обмеженого самоврядування палестинцям в межах територій Західного берегу р. Йордан і сектору Газа. Однак ці території, протягом п'яти років мали залишатися під управлінням ізраїльської адміністрації, поки палестинські органи самоуправління не будуть готові проголосити автономію. Таким чином, автономія надавалася населенню, а не території. Не було вирішено питання про майбутнє Єрусалима й Голанських висот. Не згадувалося право палестинського народу на самовизначення. Сторони прийшли до згоди, що резолюції №242 й №338 РБ ООН повинні стати основою для переговорів з метою остаточного врегулювання [5, с. 142].

За другим документом – «Рамки для підписання мирного договору між Єгиптом й Ізраїлем», сторони погоджувалися на підготовку відповідного договору протягом 3 місяців [5, с. 151].

26 березня 1979 р. у Вашингтоні між Єгиптом і Ізраїлем був підписаний мирний договір на основі «кемп-девідських» документів. Президент Д. Картер знову виступив як «свідок». Договір передбачав відновлення суверенітету Єгипту над Синайським півостровом після завершення виведення звідти ізраїльських військ, яке мало відбутися протягом трьох років. Ізраїль визнавав «законні права палестинського народу», обидві сторони погодилися із

планом надання автономії жителям підконтрольних територій до остаточного вирішення питання, про їх майбутній політичний статус. Для забезпечення виконання договору Єгипет, Ізраїль і США домовилися про розміщення на Синайському півострові сил і спостерігачів ООН. Договір передбачав встановлення нормальних дипломатичних, економічних і культурних відносин між Єгиптом і Ізраїлем. Гарантом договору виступив Вашингтон, закріпивши тим самим свою особливу роль у подальшому процесі близькосхідного врегулювання [9, с. 136].

Важливість єгипетсько-ізраїльського мирного договору не тільки для Каїру, а й для регіону в цілому складно переоцінити. Єгипет повернув під свій контроль територію Синайського півострова (висновок ізраїльського контингенту завершився в 1982 році) і почав щорічно отримувати від США 1,3 мільярда доларів безоплатної допомоги. Договір став одним з перших кроків у напрямку формування принципів мирного процесу на Близькому Сході на протиположних військовим методам.

Таким чином, Кемп-Девідський мир є одним із яскравих прикладів успішної компромісної угоди, яка мала подібно до Локарнських договорів взаємогарантуючий характер їх учасників. Також єгипетсько-ізраїльський мир продовжив тенденцію, яка була започаткована після першої світової війни – персоніфікація міжнародних відносин.

Головним наслідком Кемп-Девіда стало набуття Ізраїлем суб'єктності в близькосхідному регіоні та вихід із абсолютної ізоляції. Компроміс полягав у виводі ізраїльських військ в обмін на визнання та гарантії безпеки кордонів держави Ізраїль Єгиптом, подібно тому як на Локарно було забезпечено безпеку західних кордонів Німеччини.

Слід зазначити, що даний договір був засуджений з боку крайніх радикалів з єгипетської та ізраїльської сторін, як колись реваншистами у Німеччині. Але так само, як внесок творців Локарно (О. Чемберлен, Г. Штресман та А. Бріан), досягнення А. Садата та М. Бегіна у близькосхідному врегулюванні були оцінені у вигляді Нобелівських премій миру.

Примітки

1. Анисимов Л. М. Миссия Ярринга на Ближнем Востоке и маневры израильской дипломатии / Л. М. Анисимов // Вопросы истории. – 1975. – № 4. – 95 с.
2. Генин И. Д. Палестинская проблема / И. Д. Генин. – М.: Изд-во «Правда», 1978. – 30 с.
3. Гольд М. «30 лет без права перестрелки» / М. Гольд. – «Еврейский обозреватель». – 7/74. – Апрель 2004.
4. Ефимов В. Перспективы мирного процесса на Ближнем Востоке / В. Ефимов // Мировая экономика и международные отношения. – 1994. – № 3. – 320 с.

5. Захаров А. М. Кэмп-Дэвид: политика, обреченная на провал / А. М. Захаров, О. И. Фомин. – М.: Наука, 1982. – 234 с.
6. Кислов А. К. Сделка в Кэмп-Дэвиде – иллюзия урегулирования / А. К. Кислов // США: Экономика, политика, идеология. – 1978. – № 11. – 210 с.
7. Кутаков Л. Н. «Шестидневная война» 1967 г. на Ближнем Востоке и ООН / Л. Н. Кутаков // Международные отношения и внешняя политика СССР. История и современность. – М., 1977. – 196 с.
8. Прокофьев Д. Рождение кризиса: Ближний Восток / Д. Прокофьев // Азия и Африка сегодня. – 1988. – №1, 3, 5.
9. Толкунов Л. Н. Трудные дороги мира / Л. Н. Толкунов. – М.: Известия, 1977. – 384 с.
10. Хазанов М. Е. ООН и ближневосточный кризис / М. Е. Хазанов. – М.: «Международные отношения», 1983. – 31 с.

Abstract

Luschak Viktor (Kyiv). «Middle Eastern Locarno»: the Camp David peace process (1977-1979)

Background, causes and course of the settlement of the Arab-Israeli conflict in the Middle East in 1970 are studied. The author calls the Camp David Accords example of compromise and mutual guarantees participants a continuation of the trend of personification of international relations.

Keywords: Palestine, the Arab-Israeli conflict, Israel, Egypt, the Camp David Accords, Anwar Sadat, Menachem Begin.

УДК 343.343(4+475)

Тетяна ЧЕРКАС
(м. Київ)

Євромайдан. Україна – це Європа

Проаналізовано євроінтеграційний процес в Україні у XXI ст. Розглядаються події, що стали головним каталізатором зміни влади в Україні. Показано ставлення, вплив та дії влади Федеративної Республіки Німеччини під час Євромайдану.

Ключові слова: євроінтеграція, Німеччина, Україна, Віктор Янукович, ЄС, Євромайдан, акції протесту, гуманітарна допомога.

Науковий керівник – *Сушко Олександр Олександрович*, директор Інституту історичної освіти Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, доктор історичних наук, професор